

genom att den ständigt kontextualiseras såväl i författarskapet som i den situation där den uppkommer. Det koselleckska begreppshistoriska perspektivet berikar och kompletterar litteraturvetenskapen. Vidare ger det geografiska perspektivet nya ingångar.

Detta är ett gediget arbete om Voltaire och världsmedborgartanken. Frågan är vad det tillför att ställa teorierna mot Kants: referenserna visar för den som är bekant med forskningsläget att en stor del av den omfattande Kantforskningen inte är känd för författaren. Å andra sidan är det kanske svårt att skriva en bok om 1700-talets kosmopolitism utan att nämna honom, särskilt om man inledningsvis hävdar Kants hegemoniska ställning. Men avslutningsvis kunde väl Voltaire fått tala i sin egen rätt utan att ställas mot Kant? Han står på stadig grund.

Rebecka Lettevall

Riitta Koskinen, *Kartanot ja virkatalot Turun kaupunginarkkitehti Christian Friedrich Schröderin tuotannossa* (Turku: Turun yliopisto, 2012). 445 s.

Riitta Koskinen, *Suomalainen kartano: Kustavilaisen ajan säätyläiselämä* (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2013). 232 s.

Interiörer, arkitektur och renovering av gamla byggnader samt herrskapsliv och hem på 1700-talet är teman kring vilka Riitta Koskinen har publicerat flera böcker och artiklar på finska. Hösten 2012 disputerade hon vid Åbo universitet i etnologi på en avhandling om arkitekten Christian Friedrich Schröder och hans arbete, med betoning på Schröders herrgårdar och tjänsteboställen i Åbotrakten och Egentliga Finland (*Kartanot ja virkatalot Turun kaupunginarkkitehti Christian Friedrich Schröderin tuotannossa*). Våren 2013 gav hon ut ytterligare en bok, den vackert illustrerade *Suomalainen*

kartano, "den finska herrgården", om herrgårdar ritade av Schröder.

Noga taget kan man diskutera om det på 1700-talet fanns något som man kan kalla för "den finska herrgården" i "vårt land" i betydelsen Finland. Koskinen begagnar begreppen lite bekymmerslöst och utgår i båda böckerna från en något problematisk nationell referensram. Trots sin underrubrik *Kustavilaisen ajan säätyläiselämä* som lägger fokus på den gustavianska tiden, handlar Koskinens bok *Suomalainen kartano*, liksom avhandlingen, minst lika mycket om frihetstiden då Schröder var som mest verksam.

Suomalainen kartano är en populär version av Koskinens avhandling, en version som en uppmärksam läsare kan ana har varit minst lika viktig för skribenten, eller möjligen viktigare än avhandlingen. Den populära boken är genomförd med betydligt större omsorg än avhandlingen som till både struktur och språk är mycket mindre bearbetad.

I avhandlingen kartlägger Koskinen Christian Friedrich Schröders verksamhet och liv. Schröder föddes i Tyskland, studerade i Stockholm och gjorde sin yrkeskarriär som stadsarkitekt i Åbo från 1750-talet till 1780-talet. I undersökningens centrum ligger de herrgårdar och tjänsteboställen i Åbo och sydvästra Finland som Schröder planerade, byggde och i stort sett även inredde. Koskinen undersöker också Schröders bakgrund, hans utbildning som murmästare i Stockholm och hans roll som pedagog och utbildare av nya murmästare. Därtill placerar hon honom i relation till arkitekturens trender och konventioner i 1700-talets Sverige och behandlar byggherrarnas önskemål, motiv och personhistoria.

På ett intresseväckande sätt skriver Koskinen om stadsarkitektens verksamhet, uppgifter och plikter under en epok då Schröder som murmästare hörde till kategorin hantverkare, och inte räknades till ämbetsmännen som hade avlagt ämbetseden. På 1700-talet skilde sig de utbildade arkitekternas arbete inte avsevärt från

murmästarnas, även om deras utbildning och särskilt deras anseende och position i samhället var mycket annorlunda. Murmästarna var sällan bara ansvariga för uppförande av byggnader, utan också för utformning och planering. Å andra sidan betonar Koskinen att herrgårdsbyggen var enorma byggprojekt, som krävde samarbete mellan olika yrkesmän och skrån och där samarbete lyckades i praktiken. Det hade varit mycket givande om Koskinen ytterligare hade utvecklat de här frågorna om murmästaren-stadsarkitekten Schröders verksamhet som en del av en skråhistoria och arbetets professionalisering. Det hade gett mera djup åt Koskinens främst konsthistoriska analys av Schröders arbete och hade knutit forskningen bättre till aktuell internationell forskning inom historia, etnologi och konsthistoria. Det främsta nya bidraget i Koskinens forskning är enligt min mening den noggranna kartläggningen av Schröders arbete vid de herrgårdar och boställen som han ritade eller som är attribuerade till honom. Denna kartläggning ger också viktig information när man restaurerar gamla byggnader eller försöker hitta nya användningar till herrgårdar och andra värdefulla byggnader.

Koskinen använder ett rikt källmaterial och har gjort noggranna fältundersökningar i herrgårdar, bruksgårdar och boställen som är ritade av Schröder eller attribuerade till honom. I avhandlingen behandlas flera gårdar än i den populärare versionen som enbart behandlar sex valda herrgårdar: Fagervik, Tykö, Lapila, Nuhjala, Saaris och Paddais. Boken har illustrerats av Finlands mest kända herrgårdsfotograf, Katja Hagelstam, och resultatet är visuellt mycket lockande. Båda böckerna är rikt och åskådligt illustrerade. Boken *Suomen kartanot* illustreras både av gamla och nya fotografier, samt av porträtt och kartor. Avhandlingen innehåller också detaljerade byggnadsritningar och annan arkitektonisk dokumentering ur Museiverkets samlingar.

Koskinen förenar etnologi, konsthistoria och historia och eftersträvar en genuint mång-

disciplinär förståelse av sitt ämne. Trots någon metodologiskt trevan, lyckas hon med detta. Koskinens analys skulle ändå ha vunnit på om hon satt sig mera in i historievetenskapens forskningstraditioner. Det hade gett djup åt analysen och gett mera stöd för hennes slutsatser. Särskilt i avhandlingen är avsaknaden av tydliga slutsatser en brist. Koskinen hade gärna fått spegla sina resultat gentemot tidigare forskning. Hennes inställning till tidigare forskning är något okritisk och i sättet att hänvisa till källor och litteratur finns oklarheter som man inte väntar sig att hitta i en doktorsavhandling. Något överraskande känns *Suomalainen kartano* nästan mer vetenskaplig än avhandlingen, även om den senare boken saknar notapparat och dess tydliga syfte är att nå en större läsekrets. I den har Koskinen vågat låta sin egen röst höras. Här har hon också gett mera utrymme åt herrgårdarnas vardag, ett tema som uppenbarligen intresserar henne och som är väldokumenterat i källmaterialet. Särskilt rika källor är räkenskapsböcker, kvitton och brev från Saaris herrgård i början av 1800-talet. Koskinen har också sammanfattat avhandlingens tre långa bakgrundskapitel om frihetstidens arkitektur i Sverige, Schröders tid som gesäll i Stockholm och byggnadsverksamheten i Åbo under andra hälften av 1700-talet till en enkel och tydlig text som kontextualiserar ämnet, utan att bortse från avhandlingens viktiga nya fynd om Schröders utbildning, karriär och verksamhet i Åbotrakten under andra hälften av 1700-talet.

Både i avhandlingen och i den populära versionen betonar Riitta Koskinen hur nyadlade och ofrälse ståndspersoner – en ”medelklass” som under 1800-talet utvecklades till den nya överklassen – byggde och inredde stora, moderna och ståndsmässiga herrgårdar för att manifesteras status och statusanspråk. Det var utbildade murmästare, och arkitekter som erhållit yrket genom olika typer av utbildning, som planerade de nya byggnaderna och introducerade den senaste arkitekturen i Sverige

och Finland. Vid uppförande av herrgårdarnas huvudbyggnader samarbetade arkitekter, murmästare och andra hantverkare samt byggherren under flera år innan de ståndsmässiga byggnaderna kunde hysa sin byggherre med familj för vardag och fest.

Jobanna Ilmakunnas

Jennie Nell, *Vivat vår Monark! Carl Michael Bellmans panegyrik över Gustaf III 1771–1792* (Lund: Ellerströms, 2011). 370 s.

Carl Michael Bellman har länge, för både allmänhet och litteraturforskare, främst varit Fredmans diktare. I det allmänna medvetandet har också hans person tenderat att sammansmälta med den fiktive rumslaren Fredman. Under de senaste trettio åren har dock allt fler studier fokuserat på andra delar av Bellmans omfattande litterära produktion. Redan 1986 kom en avhandling av Sven Thorén om Bellmans religiösa diktning och 2004 disputerade Stefan Ekman på en studie av hans gravdikter. I Jennie Nells doktorsavhandling i litteraturvetenskap, som lades fram i januari 2012 vid Stockholms universitet, behandlas en annan tidigare förbisedd del av författarskapet, nämligen Bellmans panegyrik över Gustav III.

Efter en kort inledning som beskriver hur Bellmans panegyriska diktning betraktats av tidigare forskning presenterar Nell en överblick över hans litterära karriär. Att Gustav III:s roll som Bellmans beskyddare hade en så avgörande betydelse för diktarens liv och karriär utgör i sig en motivering till att närmare undersöka hans hyllningsdikter till kungen. I den inledande bakgrundsteckningen utreds även Bellmans uppmärksammade litterära fejd med Kellgren, som hade sin grund i poeternas skilda förhållanden till stilblandning och till vilka ämnen som passade sig för poetiska framställningar. Detta bidrar till att motivera det fokus som i

avhandlingen läggs på att undersöka stilblandningar och brott mot fransk-klassicistiska ideal i Bellmans panegyrik.

Avhandlingens andra kapitel tillägnas 1700-talspanegyriken moralfilosofiska bakgrund. Med Sven Delblancs avhandling *Ära och minne* (1965) som underlag förklarar Nell hur den vikt som lades vid eftervärldens dom i kombination med en övertygelse om de goda exemplens roll i all moralisk fostran gjorde att 1700-talets kungahyllningar alltid var mer än enbart politisk propaganda.

I det därpå följande kapitlet studeras tre av de viktigaste motiven i Bellmans kungahyllningar: Gustav III som "den tredje Gustaven", som landsfader och som hjälte. Avhandlingsförfattaren visar här bland annat att mildhet är en av de främsta dygder som Bellman tillskriver kungen, men att hjältemotivet av förstäliga skäl blir vanligare under det ryska kriget. Bitvis kan dessa analyser tendera att bli deskriptiva, men ofta glimmar det till med viktiga och intressanta iakttagelser. Ett exempel är när Bellmans dikter betraktas ur ett emblematiskt perspektiv, och Nell uppmärksammar hans återkommande grepp att strukturera dikter med ett inledande emblematiskt bildled och ett efterföljande förklarande sakled.

I sina jämförelser mellan Bellmans panegyrik av Gustav III och hans mest kända verk i form av *Fredmans epistlar* och *Fredmans sånger* kommer Nell fram till att kungahyllningarna innehåller många grepp som känns igen från bland annat epistlarna. Däribland kan nämnas uppmaningar till publiken att se och lyssna, ett adjektivrikt språk, samt en viss stilblandning, även om de panegyriska verken ligger närmare de fransk-klassicistiska idealen. Stilblandningen i panegyriken tycks heller aldrig ha haft till syfte att skapa en komisk effekt, utan syftade snarare till att väcka känslor hos publiken. I vissa fall handlade det också om ett behov av att jämka de dubbla krav som skapades när ämnet var högt men publiken tillhörde ett mellanskikt.